

วารสารภูมิศาสตร์

สมาคมภูมิศาสตร์แห่งประเทศไทย

GEOGRAPHICAL JOURNAL

GEOGRAPHICAL ASSOCIATION OF THAILAND

ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม 2532

ISSN 0857-6025

Vol.14 No.2 July 1989

แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิศาสตร์มนุษย์ รองศาสตราจารย์ฉัตรชัย พงศ์ประยูร.....	67
ภูมิศาสตร์ล้านนาไทย ศาสตราจารย์พันเอก (พิเศษ) พูนพล อาสนะจินดา.....	83
ภูมิประเทศแบบคาร์สต์ พงศ์พิศน์ ปิยะพงศ์.....	95
การวิเคราะห์ปัญหาหลักทางกายภาพของพื้นที่นา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย เล็ก มอญเจริญ, สุนันท์ คุณาภรณ์.....	105
76 วันในป่าใหญ่ เข้าป่าศึกษาชีวิตนกเงือก สัญลักษณ์แห่งป่าดงดิบ เมธี วงศ์หนัก.....	117

วารสารจิตศาสตร์

สมาคมจิตศาสตร์แห่งประเทศไทย

Vol. 14 No. 2 July 1989

สารบัญ

แนวความคิดเกี่ยวกับจิตศาสตร์มนุษย์ รองศาสตราจารย์ฉัตรชัย พงศ์ประยูร.....	67
จิตศาสตร์ล้านนาไทย ศาสตราจารย์พันเอก (พิเศษ) พูนพล อาสนะจินดา.....	83
จิตประเทศแบบคาร์สต์ พงศ์พิศน์ ปิยะพงศ์.....	95
การวิเคราะห์ปัญหาหลักทางกายภาพของพื้นที่นา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย เล็ก มอญเจริญ, สุนันท์ คุณาภรณ์.....	105
76 วันในป่าใหญ่ เข้าป่าศึกษาชีวิตนกเงือก สัญลักษณ์แห่งป่าดงดิบ เมธี วงศ์หนัก.....	117

แนวความคิด เกี่ยวกับภูมิศาสตร์มนุษย์

ฉัตรชัย พงศ์ประยูร

รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภูมิศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 10500

คำนำ

ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนกระทั่งประมาณ ค.ศ. 1950 กล่าวได้ว่าภูมิศาสตร์มนุษย์ เป็นศิลปะมากกว่าศาสตร์ เนื่องจากข้อเท็จจริงต่าง ๆ มักศึกษาจากภูมิภาค จากการสังเกต แบบพื้น ๆ ทั่วไป แทนที่จะมีการเก็บข้อมูลกันอย่างมีหลักเกณฑ์หรือมีการทดสอบตัวเลข หลักฐานกันด้วยวิธีการที่เชื่อถือได้เหมือนดังวิทยาศาสตร์ (Smith, 1977) ผลที่ออกมา ไม่ว่าจะเกี่ยวกับเรื่องใดจึงเป็นเรื่องพื้น ๆ ทั่วไปในบริเวณเฉพาะแห่ง อันอาจเกิดจาก จิตสำนึกของแต่ละคนแทนที่จะมีการทดสอบสมมติฐานกัน การเขียนภูมิศาสตร์มนุษย์ ว่าเป็นศิลปะเฉพาะเรื่องมากกว่าการค้นหาข้อเท็จจริง จึงยังห่างไกลต่อการใช้วิธีการทาง วิทยาศาสตร์ เหมือนดังสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์หรือสังคมวิทยา ครั้นถึงทศวรรษ 1950 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในทางสาขาวิชาภูมิศาสตร์คือได้มีการปฏิรูปเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Revolution) ได้นำวิธีการทางปริมาณวิเคราะห์มาใช้ในการศึกษาภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะกลุ่มภูมิศาสตร์มนุษย์ได้รับผลกระทบมากที่สุด

การปฏิรูปในสาขาวิชาภูมิศาสตร์

การปฏิรูปทางภูมิศาสตร์หมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ ทั้งในด้านแนวความคิดของสาขาวิชาในเรื่องคำจำกัดความ วัตถุประสงค์และขอบเขตของวิชา ตลอดจนวิธีการอันจัดเป็นจุดเด่นของการปฏิรูป ภูมิศาสตร์ได้เปลี่ยนไปเป็นศาสตร์เกี่ยวกับพื้นที่ (space) และละทิ้งคำว่าภูมิภาค วัตถุประสงค์คือปรับปรุงการใช้พื้นที่ให้ได้ประสิทธิภาพที่สุดโดยการนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้นั้นคือแทนที่การศึกษาเชิงประจักษ์/ภูมิภาคด้วยการศึกษาเชิงประจักษ์/ปฏิฐานนิยม (empiricist/positivist approach) และการพิจารณาทำเลที่ตั้งเข้าแทนที่การกระจายแจกแจงธรรมดา การส่งเสริมวิธีการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์นอกจากจะต้องหันไปศึกษาเนื้อหาอันเป็นระบบมากขึ้น โดยละทิ้งการศึกษาแบบภูมิภาคเสียทั้งหมดแล้ว ยังนำเอาวิธีการใหม่ ๆ เช่น หลักสถิติ การคำนวณ การทดสอบสมมติฐานเข้ามาสู่วิชาการด้วย นักภูมิศาสตร์ต้องเปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อเกี่ยวกับวิชา เกิดยึดมั่นอยู่กับคำว่า paradigm ที่นำมาใช้ในความหมาย world view และหมายถึงมวลรวมทั้งหลายที่เกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยม เทคนิคและอื่น ๆ ซึ่งกลุ่มชนหนึ่ง ๆ ยึดถือเหมือนกัน แนวความคิดช่วยให้นักวิชาการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์มากขึ้น (Harvey and Holly, 1981) นอกจากอิทธิพลของแนวความคิดดังกล่าวจะเกิดจากนักภูมิศาสตร์รุ่นใหม่และหนุ่มแน่น เช่น ฮาร์ทซอนน์ และเซเฟอร์แล้ว ยังรับอิทธิพลจากนักคิดที่ชื่อ คุน (Kuhn) อีกด้วย ในหนังสือชื่อ *The Structure of Scientific Evolution* คุนได้เสนอแบบจำลองในการเรียนรู้ในรูปของ paradigm เพื่อนำไปศึกษากระบวนการเรียนรู้ของสังคมมนุษย์ในในวิทยาศาสตร์ (Kuhn, 1962) ดังนั้นจึงไม่เป็นที่แปลกใจเลยว่าทำไมแบบจำลองการเรียนรู้ของคนแพร่หลายมากในบรรดานักภูมิศาสตร์มนุษย์ และนักสังคมศาสตร์อื่น ทั้งนี้เพราะได้เสนอรอบความคิดที่รองรับการเปลี่ยนแปลงภายในสาขาวิชาได้เป็นอย่างดี และเสนอฐานประชาสัมพันธ์สำหรับการอำนวยความสะดวกให้มีการเปลี่ยนแปลงต่อไป

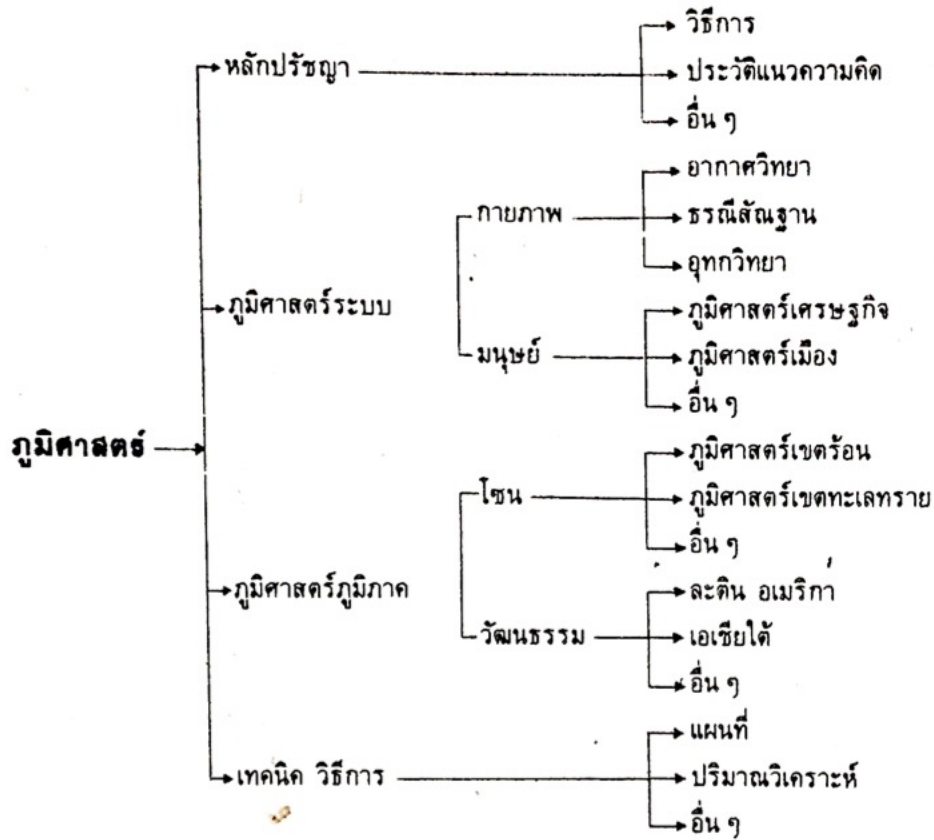
คำจำกัดความใหม่

เมื่อความเชื่อเปลี่ยนไปก็เท่ากับว่า สาขาวิชาภูมิศาสตร์ได้ยอมรับคำจำกัดความใหม่นั้นคือ เป็นศาสตร์ทางพื้นที่ (spatial science) เน้นการวิเคราะห์ทำเลที่ตั้ง และการวิเคราะห์พื้นที่ พื้นที่คือใจกลางของการบริหารสังคม องค์ประกอบทางพื้นที่เป็นคุณสมบัติของกิจกรรมของมนุษย์โดยทั่วไป จึงจำเป็นต้องสนใจตัวแปรที่สำคัญในพื้นที่ ศาสตร์ทางพื้นที่ซึ่งแยกแอกเสนอนั้นเกี่ยวข้องกับกรอบอธิบายลักษณะการวางรูปแบบรวม ๆ ในพื้นที่ ตั้งแต่เริ่มต้นด้วยจุดหรือตำแหน่ง ลานเส้น การเคลื่อนที่ โซน และพื้นผิว เท่ากับว่าเน้นรูปแบบทางพื้นที่ (spatial pattern) คือการวิเคราะห์ด้วยแผนที่ และใช้คุณค่าของตัวแปรกำหนดระบบกฎเกณฑ์วางขอบเขตของกระบวนการซึ่งทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาในระบบซึ่งจัดเป็นความต่อเนื่องของเหตุการณ์ (Haggett 1965) อันเรียกว่ากระบวนการทางพื้นที่ และต่อมาศึกษาโครงสร้างทางพื้นที่ซึ่งจัดรูปแตกต่างกัน โดยที่เชื่อว่าความแตกต่างทางพื้นที่ในกิจกรรมของมนุษย์และปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่มีอิทธิพลต่อการจัดพื้นที่

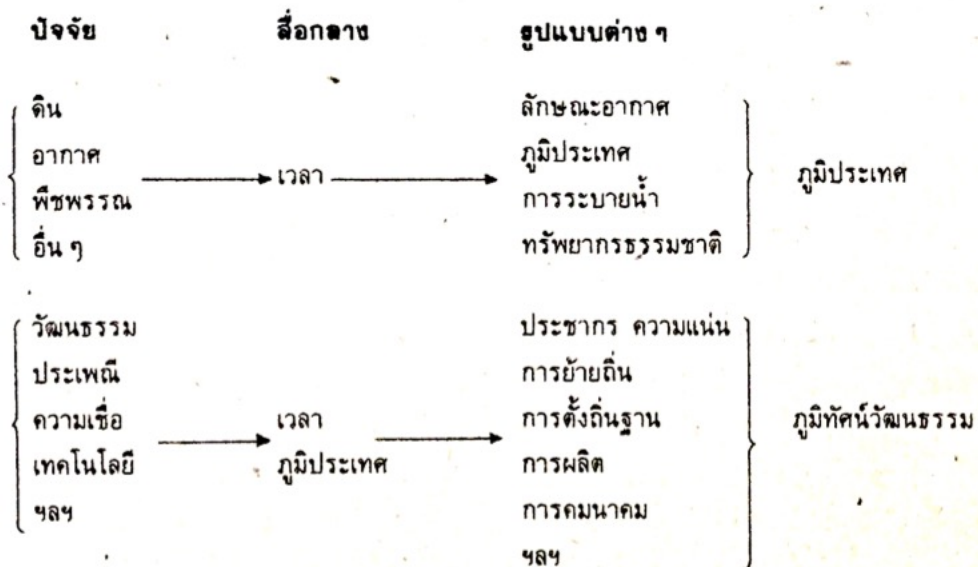

Walter Christaller
Independent Scholar
1893-1969

โครงสร้างของวิชาภูมิศาสตร์

รูปแบบภูมิประเทศและภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การวิเคราะห์พื้นที่ซึ่งต้องเน้น พื้นที่ ความสัมพันธ์ทางพื้นที่ และความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ พื้นที่ในด้านกายภาพมีโครงสร้างแบบใด และมนุษย์สัมพันธ์กันในพื้นที่อย่างไร มนุษย์จัดสภาพสังคมในพื้นที่แบบใด และมนุษย์เองมีความคิดและการใช้พื้นที่เช่นไร คำถามเหล่านี้คือจุดสนใจหลักของกลุ่มภูมิศาสตร์มนุษย์ (Morrill, 1970) ในกรอบของแนวความคิดดังกล่าวพื้นที่จึงมีคุณสมบัติ 5 ประการซึ่งมีความหมายต่อการเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์

- 1) ระยะทาง คือมิติทางพื้นที่อันห่างไกลกันซึ่งอาจวัดกันด้วยเกณฑ์ทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ หรือช่วงเวลาก็ได้
- 2) การเข้าถึงพื้นที่
- 3) การรวมตัวกัน
- 4) ขนาดของพื้นที่
- 5) ทำเลเปรียบเทียบ

แนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ทั้งหมดนี้สามารถนำไปสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับพื้นที่ได้ เช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งเพื่อลดต้นทุน และหวังกำไร จะเห็นได้ว่าทฤษฎีเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งล้วนแล้วแต่เน้นปัจจัยทางพื้นที่โดยเฉพาะระยะทาง และการจัดพื้นที่มักเป็นรูปแบบเรขาคณิตต่าง ๆ ในระยะต่อมามีการเน้นกระบวนการตัดสินใจซึ่งก่อให้เกิดรูปแบบพื้นที่อันมีประสิทธิภาพ นั่นคือ เน้นพื้นที่ที่เป็นจริง (what it is) มากกว่าที่ควรจะเป็น (what it ought to be) ดังที่นิยมกันในหมู่นักปฏิฐานนิยม

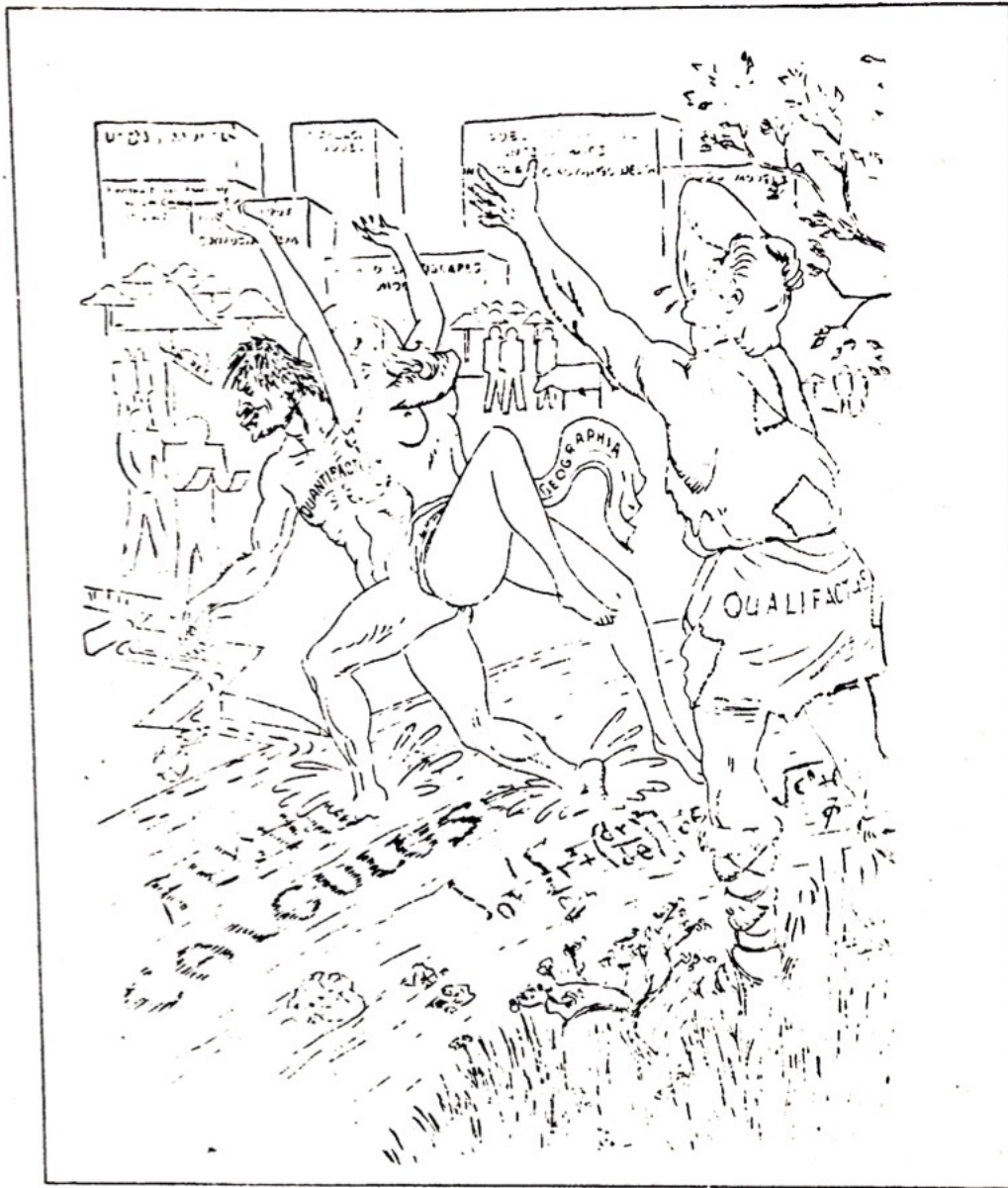
วิธีการค้นคว้าแบบใหม่

การยอมรับว่าภูมิศาสตร์เป็นศาสตร์ทางพื้นที่ซึ่งเท่ากับว่าต้องเปลี่ยนวิธีการและหลักปรัชญาใหม่ด้วย การวิจัยค้นคว้าที่แสดงออกในช่วงนี้จึงเป็นการวิเคราะห์พื้นที่แบบเชิงวิทยาศาสตร์ใช้ปริมาณวิเคราะห์ตั้งแต่แบบจำลองเส้นตรง ไปจนถึงแบบพหุคูณ โดยยกเลิกการแก้ปัญหาพื้นที่โดยการใช้สหสัมพันธ์ร่วมง่าย ๆ ทั้งนี้เพราะนักภูมิศาสตร์มนุษย์หันไปยึดวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ที่เรียกว่า **ปฏิฐานนิยม (positivism)** มาใช้ประกอบกับวิธีการเชิงประจักษ์เดิม

วิธีการปฏิฐานนิยมมีที่มาจากวิทยาศาสตร์ซึ่งมีธรรมชาติเป็นสากล พฤติกรรมที่สังเกตในที่หนึ่ง ๆ เป็นแบบฉบับของพฤติกรรมทั่วไป อันเป็นฐานของการค้นคว้าทางด้านกายภาพและชีวภาพที่สามารถตั้งสมมติฐาน เก็บข้อมูล และทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการที่เชื่อถือได้ก่อนที่จะสรุปกฎเกณฑ์สากลทั่วไปได้ วิธีการดังกล่าวถูกนำมาใช้ศึกษากลุ่มรายวิชาภูมิศาสตร์มนุษย์ด้วยในสมัยปฏิรูปดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อเป็นการต่อต้านการค้นคว้าแบบภูมิศาสตร์ภูมิภาคที่มีมาก่อนหน้านั้น ที่ไม่สามารถอธิบายได้ว่าสังคมแต่ละแบบได้คลี่คลายไปในรูปต่างกัน แต่ถ้าใช้วิธีการแบบปฏิฐานนิยมการวางกฎเกณฑ์จะเป็นไปได้เพราะใช้วิธีการที่เชื่อถือได้เช่นทางสถิติ คณิตศาสตร์ และแบบจำลองต่าง ๆ ซึ่งเท่ากับสามารถคาดการณ์ไปในอนาคตได้ด้วย ทั้งนี้เพราะไม่เน้นพื้นที่และปรากฏการณ์ที่เฉพาะจนเกินไป แต่เน้นปรากฏการณ์ทั่วไป และที่สำคัญคือพิจารณาการจัดรูปของปรากฏการณ์ในพื้นที่มากกว่าตัวปรากฏการณ์เอง

Peter Haggett
University of Bristol
1933-

The abduction of Geographia by Quantifactus. การตูนล้อเลียนการเปลี่ยนแปลงจากภูมิศาสตร์เชิง
คุณภาพเป็นภูมิศาสตร์เชิงปริมาณในทศวรรษ 1960

วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยแบบปฏิฐานนิยมมักเริ่มด้วยสมมติฐาน เพื่อหวังผลเลิศจึงเริ่มด้วยการสมมติหรือค้นหาข้อเท็จจริงในลักษณะที่เรียกว่า *น่าจะเป็นมากกว่าที่เป็นจริง* (normative approach) มีการควบคุมสถานการณ์หรือตัวแปรก่อนที่จะทำการวิจัยศึกษา โดยที่หวังผลเลิศเป็นเป้าหมายอันเป็นแนวความคิดในทศวรรษ 1960-1970 เรียกว่าทุกคนเป็น economic man ทุกอย่างทำไปเพื่อลดต้นทุนหรือหวังกำไรสูงสุด ทั้งนี้เพราะมั่นใจว่ามนุษย์เราเป็นผู้เต็มเปี่ยมไปด้วยความรู้ มีข้อมูลครบถ้วน มีวิจารณ์งานที่จะใคร่ครวญตัดสินใจ หรือรู้ว่าอะไรถึงจะบรรลุเป้าหมายสูงสุด

เนื้อหาภูมิศาสตร์มนุษย์สมัยใหม่เป็นแบบระบบ ใช้คุณศัพท์ขยายความสนใจในการวิจัยเพื่อการสอนในระดับมหาวิทยาลัยเช่น ภูมิศาสตร์การแพร่กระจาย ภูมิศาสตร์พฤติกรรม ภูมิศาสตร์ทำเลที่ตั้ง ภูมิศาสตร์การตลาด และการวิเคราะห์ทำเลอุตสาหกรรม เป็นต้น ในขณะที่รายวิชาในกลุ่มภูมิศาสตร์กายภาพไม่มีคุณศัพท์เลย เช่น ธรณีสัณฐานวิทยา อากาศวิทยา อุทกวิทยา และทรัพยากร เป็นต้น ซึ่งไม่เคยเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด รายวิชาภูมิศาสตร์มนุษย์สมัยใหม่ ๆ เช่น ทฤษฎีการแพร่กระจายและการตัดสินใจ สัญชาตญาณเกี่ยวกับพื้นที่ การหยั่งรู้เกี่ยวกับภัยพิบัติ และทฤษฎีเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งและการตัดสินใจเหล่านี้ล้วนเป็นผลงานที่เกิดจากการวิจัยค้นคว้าในช่วงนี้

แต่สภาพความเป็นจริงของสังคมในช่วงนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมตะวันตกได้เกิดปัญหาต่าง ๆ ที่ตรงกันข้ามกับความเชื่อ เช่นปัญหาความยากจนในเขตมหานครใหญ่ ๆ ปัญหาการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย ปัญหาความไม่เสมอภาค ปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม และอื่น ๆ ที่นักวิชาการไม่สามารถช่วยเหลือสังคมได้ จึงทำให้นักภูมิศาสตร์มนุษย์รุ่นใหม่ต้องมาครุ่นคิดเกี่ยวกับหลักปรัชญาและการเข้าถึงวิชาอันใหม่

ปรากฏว่าเมื่อสิ้นทศวรรษ 1970 นักภูมิศาสตร์มนุษย์เริ่มไหล่ออกมาจากหอคอยงาช้างหรืออุโมงค์ เริ่มเข้าใจว่าการนำวิธีการแบบปฏิฐานนิยมมิได้สร้างเสริมความรู้ใหม่ ๆ หรือทฤษฎีใหม่ ๆ ให้แก่ภูมิศาสตร์มนุษย์แต่อย่างใด และเริ่มมองเห็นว่าแนวความคิดทั้งหมดไม่พอที่จะแสดงประวัติความเป็นมาของภูมิศาสตร์มนุษย์ได้ด้วยเหตุผลง่าย ๆ คือไม่ขึ้นอยู่กับทฤษฎีการเรียนรู้แต่อย่างเดียว ทักษะการมองโลกและมองโปรแกรมการวิจัยแบบปฏิฐานนิยมใช้ได้กับบางเรื่องเท่านั้น ส่วนวิธีการหาความรู้ที่ไม่ใช่แบบปฏิฐานนิยมจะประเมินโดยใช้เกณฑ์ปฏิฐานนิยมไม่ได้ แต่ผลพลอยได้ประการหนึ่งคือภูมิศาสตร์มนุษย์มีเนื้อหาใหม่เพิ่มเข้ามาอีกมากมาย ยิ่งไปกว่านั้น วิธีการแบบปฏิฐานนิยมถูกโจมตี โดยเฉพาะในด้านคำถามเกี่ยวกับปริมาณวิเคราะห์ว่าจะใช้ได้กับภูมิศาสตร์มนุษย์อย่างมีความหมายจริงหรือ และเกี่ยวกับการสร้างทฤษฎีหรือกฎเกณฑ์ที่ไม่แน่นอนว่าเป็นไปได้เพียงใด นักภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่เห็นว่าปริมาณวิเคราะห์เป็นสิ่งจำเป็นแต่สิ่งที่วิพากษ์กันก็คือความสับสนในหมู่นักภูมิศาสตร์ ระหว่างจุดมุ่งหมายและวิธีการ พวกที่ชอบปริมาณวิเคราะห์ก็จะวิเคราะห์ไปเสียทุกเรื่อง จึงกลัวว่าจะขยายไปถึงสิ่งปลีกย่อยไร้สาระต่าง ๆ ซึ่งมักเกิดในวงวิชาการ โดยที่เชื่อว่าปริมาณวิเคราะห์จะช่วยแก้ปัญหาให้ทุกเรื่อง นอกจากนี้วิธีการแบบปฏิฐานนิยมถูกโจมตี การเข้าถึงวิชาแบบ normative approach ก็ถูกแทนที่ด้วยการเข้าถึงเชิงพฤติกรรม (behavioral approach) ความเชื่อและวัตถุประสงค์แบบหวังผลเลิศก็ถูกแทนที่ด้วยแนวความคิดแบบพอใจเป็นใช้ได้ (satisficer model) ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่ามนุษย์เรามีได้เป็นสัตว์เศรษฐกิจทุกคน ไม่มีความรู้สมบูรณ์ ไม่มีข้อมูลพร้อมสรรพ เนื่องจากถูกผูกมัด

Brian Berry
Carnegie Mellon University
1934.

ด้วยเหตุผลจำกัดบางประการ (bounded rationality) จึงน่าจะเป็นทำนองว่า คนเรามีอุปสรรคจากการขาดความรู้ ขาดข้อมูล และขีดความสามารถจำกัดที่จะคิดคำนวณ ยากที่จะเลือกอะไรด้วยเหตุผลที่ดี จึงค้นหาระดับที่ตนต้องการใหม่ ซึ่งคิดว่าถ้าพอใจก็เป็นใช้ได้ ไม่ต้องหวังผลเลิศ แนวคิดดังกล่าวได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนและการค้นคว้าวิจัยในกลุ่มภูมิศาสตร์มนุษย์มากที่สุด

แต่การเปลี่ยนทัศนคติดังกล่าวก็ได้ทำให้ภูมิศาสตร์มนุษย์แตกแยกออกไปจากแกนกลางมากนัก น่าจะเป็นการเปลี่ยนเรื่องที่เน้นศึกษาและเปลี่ยนลักษณะการค้นคว้ามากกว่า ทั้งนี้เพื่อสนองตอบต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป เพื่อต้องการให้ภูมิศาสตร์มนุษย์มีความหมายต่อสภาพปัญหาสังคมร่วมสมัย เป็นการเน้นหัวข้อการวิจัยใหม่ ส่วนแก่นแท้ของวิชาที่ยังคงเดิม

การศึกษาโดยใช้วิธีการแบบปฏิฐานนิยมมาจากวิทยาศาสตร์ จึงเป็นเรื่องที่น่าสงสัยเมื่อนำมาใช้ศึกษาสังคมมนุษย์ที่มีวัฒนธรรม ประเพณี และประวัติความเป็นมาต่างกัน และการตัดสินใจต่างกัน แต่ปรากฏว่าคำรากภูมิศาสตร์ร่วมสมัยได้แสดงออกซึ่งแนวความคิดดังกล่าวมากที่สุด (Johnston, ed. 1985) และนำไปใช้ได้ทั่วไปเช่นเดียวกับคำรากวิทยาศาสตร์ เพราะสรุปได้ง่าย ๆ ว่าทุกคนเหมือนเรา ถ้าไม่เหมือนก็ต้องให้การศึกษาเพื่อจัดความบกพร่อง เมื่อเป็นดังนี้ก็เท่ากับขจัดความแตกต่างของมวลมนุษย์อันสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมและประเพณีที่ต่างกัน คำกล่าวที่ว่า positive is all general คงใช้ไม่ได้สำหรับมวลมนุษย์ หรือแบบจำลองต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ก็เกิดจากคำถามไม่กี่ข้อ เครื่องมือทดสอบไม่กี่อย่างและคำบรรยายเพียงสั้น ๆ ในที่สุดการเข้าถึงวิชาแบบใหม่ก็เริ่มปรากฏขึ้น

ความไม่พอใจของนักภูมิศาสตร์รุ่นใหม่เกิดจากความไม่แน่ใจในเรื่องแบบจำลองที่นำไปทดสอบกับสภาพจริง ๆ ไม่ได้ ดังนั้นการสร้างทฤษฎีจึงเข้ามา ทฤษฎีที่มีอยู่แล้วก็มีจุดอ่อนในการอธิบายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพื้นที่ในสังคม ทฤษฎีเสนอแนะให้มองโลกภายใต้สมมติฐานไม่ใช่ภาพจริง จึงต้องพยายามหาวิธีการใหม่เพื่อทำความเข้าใจมนุษย์และการจัดพื้นที่ใหม่

ภูมิศาสตร์มนุษย์นิยม

ปัญหาใหม่จึงมิใช่การหาความจริงหรือทฤษฎีเหมือนดังที่กลุ่มปฏิฐานนิยมต้องการ แต่มองหาเส้นทางเดินใหม่ ต้องการแบบจำลองใหม่ แทนที่จะตั้งสมมติฐานจากแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม กลับจำเป็นต้องสำรวจพฤติกรรมเสียเองเพื่อให้ได้ภาพโครงสร้างที่แท้จริงของโลก นักภูมิศาสตร์มนุษย์รุ่นใหม่สนใจว่าทำไมกิจกรรมบางอย่างเกิดขึ้นในพื้นที่มากกว่าที่จะพิจารณารูปแบบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทำให้ผู้วิจัยหันไปใช้โลกจริงเป็นข้อพิสูจน์การตัดสินใจ อันมีผลต่อทำเลที่ตั้งหรือรูปแบบการกระจาย และพยายามค้นหาทฤษฎีเกี่ยวกับตัวคน กลุ่มคนหรือมวลชนก็ได้

Torsten Hagerstrand
University of Lund
1916-

จุดกำเนิดของแนวความคิดแบบมนุษย์นิยมเริ่มจากการต่อต้านกลุ่มปฏิฐานนิยมที่เชื่อว่าทุกคนเป็นสัตว์เศรษฐกิจ เชื่อเทคโนโลยีจนทำลายความเป็นมนุษย์ (dehumanized) ผู้นำโดยทั่วไปคือ สารทอร์ (Sartre) ฟรอมม์ (Fromm) แมโล-ปองตู (Merleau-Ponty) และแอลลูล (Ellul) ส่วนฮัสเซอร์ล (Husserl) กล่าวว่ากลุ่มปฏิฐานนิยมได้ตัดหัวหัวใจปรัชญา เพราะยังไม่ได้เข้าใจปัญหาที่แท้จริงของชีวิต เขาคัดค้านว่าปรัชญาไม่ใช่ factual science และใช้วิธีการของศาสตร์ไม่ได้ เขาสรุปว่าการเอาวิธีการปฏิฐานนิยมไปใช้ทั่วไปไม่ถูกต้องเพราะเท่ากับว่า "...merely fact minded science made merely fact minded people" คือลดความสำคัญของชีวิตของมนุษย์ลงเพียง mere fact จึงน่าจะหาทางเลือกในการศึกษาปัญหาสังคมใหม่ กลุ่มนี้สนใจสภาวะของมนุษย์ โลกของมนุษย์จึงหันมาเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง ไม่ใช่โลกของปริมาณวิเคราะห์หรือแบบจำลอง แต่ให้พิจารณามนุษย์ในแง่ที่เป็นผลงานของธรรมชาติ จะเข้าใจมนุษย์ได้ต้องดูความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์เป็นทั้งผู้ผลิตและผลิตผลของโลก จึงต้องเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ทุกแง่มุม กลุ่มนี้เชื่อว่าชีวิตที่มีได้ตรวจสอบก็ไม่ควรที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป

ภูมิศาสตร์มนุษย์นิยม - แท้ที่จริงแล้วเริ่มจากผลงานของกลุ่มคิดความอาจจะจะเป็นของนักภูมิศาสตร์ฝรั่งเศสภายใต้การนำของ พอล วิตาล เดอ ลาบลาซ มาแล้วจากทฤษฎะที่ว่าได้พยายามค้นหาความหมายและค่านิยมของมนุษย์ในพื้นที่ซึ่งเปรียบเสมือน 'a medal cast in the likeness of its people...' ส่วนในสหรัฐอเมริกาก็คือผลงานของชาวเออร์แห่งเบอร์กลีย์ ซึ่งทำให้เข้าใจวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของมนุษย์ ตลอดจนสิ่งประดิษฐ์ (artifact) ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ต่อมาผู้สนับสนุนแนวความคิดนี้มากด้วยกันเช่น จอห์น เคย์โรท์ โลเวนธาล แอนดรู คล้าก แกลกเคน และยี่ฟูทวน เป็นต้น

จุดมุ่งหมายของนักภูมิศาสตร์มนุษย์นิยมคือ "...the reconciliation of social science and man, to accommodate understanding and wisdom, objectivity and subjectivity, materialization and idealism." ทั้งนี้ผู้ที่ต้องเข้าใจตัวเราเอง และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ส่วนประสบการณ์ การรับรู้ จินตนาการ หรือการหยั่งรู้ มีผลกระทบต่อความเข้าใจมนุษย์อย่างไร นักภูมิศาสตร์มนุษย์เชื่อว่า จะช่วยให้เข้าใจฐานะของมนุษย์ในธรรมชาติ สัญชาตญาณที่มนุษย์มีต่อสภาพแวดล้อม และการคิดแปลปรับปรุง space ซึ่งกลายมาเป็น place ได้อย่างไร ส่วนระยะทางเดิมกลายมาเป็น human relation และ human alienation นักมนุษย์นิยมพยายามสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และความสนใจของมนุษย์ใหม่และทำให้กระจ่างแจ้งขึ้น ทุกอย่างที่ตั้งคมสร้างสรรค์ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของสังคม

วิธีการค้นคว้า ในเมื่อความเชื่อของกลุ่มนี้ขัดกับกลุ่มปฏิฐานนิยม วิธีการก็ต้องแตกต่างกันไปด้วย นักมนุษย์นิยมต่อต้าน objective research และปฏิเชรมนคัมขลังของปริมาณวิเคราะห์ หันกลับไปใช้วิธีการแบบ subjective research เพราะไม่ต้องการพยากรณ์ใด ๆ แต่ต้องการทำความเข้าใจ และศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง โดยการสังเกต ศึกษาจากภูมิทัศน์ ศึกษาจากสัญลักษณ์ต่าง ๆ อาศัยการออกภาคสนามและทำแผนที่ และศึกษาหลักฐานจากหอดจดหมายเหตุ เป็นต้น อาจหาทฤษฎะความจริงทั่วไปบ้างแต่ก็ไม่กังวลกับมันมากนัก สิ่งที่สนใจคือสิ่งที่เกี่ยวข้อง

Richard Morrill
University of Washington
1934-

กับชีวิตประจำวัน เชื่อว่าการออกภาคสนามเป็นการสร้างเสริมความสมบูรณ์และหลายหลากของ ประสบการณ์ หลังจากการออกภาคสนามจะคิดตามด้วยการไตร่ตรองและตีความหมายเพื่อความ เข้าใจ วิธีการครีตรองซ้ำ (rethinking) หรือที่ภาษาเยอรมันเรียกว่า verstehen คือ ความพยายามที่ จะค้นหาความหมายด้วยตัวเอง ด้วยประสบการณ์และสภาวะซึ่งมีอยู่หลายระดับ และขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ด้วย นั่นคือความหมายพื้นฐานของการแสดงออก การแสดงออกของมนุษย์ และการสะท้อนจาก เหตุการณ์ต่าง ๆ

ทิศทางการวิจัยของกลุ่มมนุษย์นิยม จึงศึกษาโลกในฐานะที่เป็นที่อาศัยของมนุษย์อีก โดย พยายามทำความเข้าใจต่อ man's place ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมนุษย์กับ milieu โดยที่เชื่อว่ามนุษย์ เป็นตัวการสำคัญในการจัดแปลงสภาพแวดล้อม แต่ถูกหล่อหลอมจากธรรมชาติ นอกจากนี้มนุษย์มี อิสระเสรีที่จะแสดงออก ที่จะมโนคติ หรือมีความสำนึกและหยั่งรู้เกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ จึงอาจกล่าว ได้ว่าแนวความคิดดังกล่าวมีส่วนช่วยในการเข้าใจสภาพสังคม จึงเกิด**ภูมิศาสตร์สวัสดิการ (Welfare geography)** ขึ้นมา ปัญหามลพิษและสภาวะแวดล้อมกลับได้รับความนิยมใหม่ จินตภาพ เกี่ยวกับสถานที่ แผนที่ทางสมอง และสัญญาณเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม กลายเป็นเนื้อหาใหม่ที่ได้รับ ความนิยมจากนักภูมิศาสตร์มนุษย์ ทั้งนี้ นักภูมิศาสตร์มนุษย์พยายามทำความเข้าใจต่อการแสดงออก อย่างมีเหตุผลต่อปรากฏการณ์ แต่มีใช้สนใจตัวปรากฏการณ์เอง พยายามทำความเข้าใจต่อการตระหนัก และหยั่งรู้ของมนุษย์เกี่ยวกับ place โดยการเปิดเผยความเร้นลับทางความคิดที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าว

แนวความคิดแบบโครงสร้างนิยม

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรุนแรงได้เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1970-1980 จนแทบจะ กล่าวได้ว่าไม่มีสังคมศาสตร์สาขาใดที่จะเข้าจัดการแก้ไขได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการถดถอยของ เศรษฐกิจโลก ความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มประเทศที่ร่ำรวยและยากจน ปัญหาความ ไม่เสมอภาคทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปในพื้นที่ ปัญหาการกระจายรายได้ ปัญหา ความยากจน กลายเป็นเรื่องที่นักภูมิศาสตร์มนุษย์ต้องหันไปศึกษาและให้ความสนใจอย่างจริงจังเพื่อ ช่วยเหลือสังคม แต่กลไกอยู่ที่ว่าจะใช้หลักปรัชญาอะไร หรือกระแสหลักแบบใดเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใน การวิจัยค้นคว้า

ปรากฏว่ากระแสหลักด้านโครงสร้างนิยมถูกนำมาใช้เป็นแนวความคิดนำทางโดยที่นัก ภูมิศาสตร์มนุษย์กลุ่มนี้เชื่อว่าจะแก้ไขปัญหาสังคมไม่ได้ ถ้าไม่ตรวจสอบกระบวนการ พื้นฐานภายในสังคม นั่นคือต้องพิจารณาความสัมพันธ์ทางพื้นที่ใหม่จากกระบวนการทาง สังคมและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และพิจารณากระบวนการผลิตกันใหม่ (Peet, 1977) นักภูมิศาสตร์กลุ่มนี้เชื่อว่าภูมิศาสตร์มิได้เป็นศาสตร์อิสระ แต่ผูกพันอยู่กับสังคมกับค่านิยม ของสังคม ดังเห็นได้ชัดเจนว่าความก้าวหน้าในสังคม นายทุนของโลกตะวันตกได้ก่อให้เกิด ปัญหาชนชั้นขึ้นมา และนำไปสู่ความแตกต่างทางด้านพื้นที่ ส่วนโลกที่สามถูกเอารัด

Richard Peet
Clark University
1940-

Geographia abducted again, this time from an Establishment Quantifactus, across the Rio del Compromiso to the happy Marxian landscape นักภูมิศาสตร์เปลี่ยนทิศทางการความสนใจอีกครั้ง จากเชิงปริมาณมาเป็นภูมิศาสตร์แบบมาร์กซิสต์

เอาเปรียบทางด้านทรัพยากร ตลาดและแรงงาน จึงเกิดการต่อต้านและนำไปสู่ปัญหา
ทางด้านผลประโยชน์ขัดกัน ปัญหาสังคม และด้านพื้นที่ในที่สุด

กระแสหลักด้านโครงสร้างนิยมหรือแบบมาร์กซิสต์มีความหมายต่อสาขาวิชาภูมิศาสตร์
สองประการคือ 1) ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อม 2) ความสัมพันธ์ทางพื้นที่และ
คุณลักษณะภายในของพื้นที่ตนเอง การก่อเกิดของสังคมขึ้นอยู่กับหลักการจัดสังคม กล่าวสั้น ๆ ความ
สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมมีโครงสร้างมาจากการก่อตัวของสังคม ในขณะที่ธรรมชาติ
(nature) แห่งความสัมพันธ์อันก่อให้เกิดสังคมเป็นผลที่แฝงอยู่ในกระบวนการ ตามหลักปรัชญาของ
มาร์กซิส คนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและวนเวียนอยู่ในนั้น แต่ในแง่ของพิชาน (consciousness)
ก็แยกจากกัน พิชานเองเป็นธรรมชาติในแง่ที่ว่าความรู้ได้จากธรรมชาติโดยผ่านการสัมผัส และ
ความสามารถของคนที่คิดเป็น ห่วงที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติคือแรงงานซึ่ง
เป็นพลังที่ออกมาจากองค์กรของมนุษย์ และมนุษย์ต้องกินอาหารโดยกระบวนการธรรมชาติ ธรรมชาติ
ถูกคิดแปลงเป็นวัตถุของมีค่าเพื่อการผลิตต่อไป เพื่อช่วยให้ชีวิตดำเนินไปได้

เนื่องจากกระบวนการผลิตจากแรงงานตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทางด้านกายภาพ นั่นคือความ
อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติแตกต่างกัน ความอุดมสมบูรณ์จะช่วยประหยัดแรงงาน และนำไปใช้ในการ
การผลิตอย่างอื่นได้แต่ไม่ได้หมายความว่าความสมบูรณ์ตามธรรมชาติจะช่วยให้เกิดการพัฒนาระบบ
แรงงานจึงเป็นความสัมพันธ์พื้นฐานระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน แรงงาน
เปลี่ยนรูปวัตถุให้เป็นสิ่งมีค่าในกรอบของความสัมพันธ์ของสังคมบางอย่าง วิธีการผลิตต่าง ๆ มีความ
สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสะท้อนให้เห็นคุณลักษณะเด่น ๆ ของสังคม เช่น การผลิตใน
ระบบสังคมนายทุน ก่อให้เกิดชนชั้น เป็นต้น

นักภูมิศาสตร์มนุษย์ที่เลื่อมใสแนวความคิดนี้จึงได้ดัดแปลงนำมาใช้ประยุกต์โดยวางรากฐาน
อยู่บนความเชื่อที่ว่า ความสำคัญของการผลิตก่อให้เกิดโครงสร้างทางสังคม อันจัดเป็นเพียงส่วนหนึ่ง
แห่งความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางสังคม สภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ทางพื้นที่ (Relph,
1981) ฮาร์วีก็กล่าวว่าการแสหลักที่เหมาะสมกับทศวรรษ 1970-1980 คือแนวความคิดของมาร์ก เพราะ
เป็นความเชื่อที่เลื่อมซ้อนกันระหว่างทฤษฎีปฏิฐานนิยม วัตถุนิยม และปรากฏการณ์นิยม ซึ่งทำให้
ความเชื่อที่ผ่านมาล้าสมัย และเขาเชื่อว่ากระแสหลักใหญ่นี้คงมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหา และ
ทิศทางการแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับการจัดการทางพื้นที่และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และ
สภาพแวดล้อมได้ (Harvey, 1984) ปัญหาสังคมในปัจจุบันอันสืบเนื่องมาจากความแตกต่างทางสังคม
ระบบการผลิตและสภาพแวดล้อมธรรมชาตินำไปสู่ความแตกต่างทางพื้นที่ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นปัญหา
การพัฒนาจ้อยพัฒนา ปัญหาความไม่เสมอภาคทางพื้นที่ ปัญหาการเช่าและใช้ที่ดิน หรือแม้แต่ปัญหา
วิวัฒนาการด้านวัฒนธรรม ล้วนแล้วแต่ต้องอาศัยแนวความคิดแบบมาร์กเข้าแก้ไข ภูมิศาสตร์มนุษย์
ในทศวรรษนี้จึงมีรายวิชาดังกล่าวเกิดขึ้นในรายประมวลวิชาของสถาบันการสอนภูมิศาสตร์ทั่วไป

ภูมิศาสตร์ประยุกต์และแนวความคิดแบบปฏิบัตินิยม

สืบเนื่องจากความยุ่งยากทางเศรษฐกิจและปัญหาที่ติดตามมาในสังคมโลกตะวันตกที่กล่าวมาแล้วในทศวรรษ 1970-1980 ได้ส่งผลกระทบต่อถึงระบบการเรียนการสอนโดยทั่วไปด้วย ความกดดันภายนอกจากรัฐบาลที่มีต่อสถาบันการศึกษารูปร่างขึ้น เมื่อมีการลดหย่อนและตัดทอนทุนที่ใช้ในการศึกษาด้านสังคมศาสตร์และหันไปสนับสนุนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เน้นการฝึกอบรม (train) นักศึกษามากกว่าที่จะให้การศึกษา (educate) เพราะเชื่อว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเท่านั้นที่จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจของสังคมลงได้

ภูมิศาสตร์มนุษย์ตกอยู่ในสภาพที่ลำบากกว่าสาขาวิชาอื่น เนื่องจากผลงานในอดีตไม่เป็นที่ประทับใจผู้มีอำนาจแผนการศึกษาและจัดสรรทรัพยากร นักภูมิศาสตร์มนุษย์จึงต้องวางตัวใหม่เกี่ยวกับการเรียนการสอน การวิจัยและการผลิตบัณฑิต ภูมิศาสตร์มนุษย์จึงวางเข็มไปทางด้านปฏิบัตินิยม มุ่งหวังให้นักศึกษามีงานทำเมื่อจบการศึกษาไปแล้วเป็นที่ต้องการของตลาด ได้มีการปรับยุทธวิธีในการเก็บข้อมูลกันใหม่ วิเคราะห์ปัญหาโดยใช้คอมพิวเตอร์เพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงเท่ากับว่าได้ซัดเกลารูปโฉมใหม่เสนอต่อสาธารณชน และเสนอผลผลิตต่อวงการธุรกิจ และผู้วางนโยบายการศึกษาใหม่

ในเชิงปรัชญากลุ่มปฏิบัตินิยมไม่แตกต่างจากกลุ่มมนุษย์นิยมเท่าใดนัก เพราะยึดเอาตัวคนเป็นหลัก แต่จุดมุ่งหมายของกลุ่มปฏิบัตินิยมเน้นการกระทำ (action-oriented) และผู้ใช้ (user-oriented) เป็นหลัก นั่นคืออะไรก็แล้วแต่ ถ้าใช้การได้ก็ถูกต้อง อย่างอื่นไม่ต้องกังวล ส่วนนโยบายอันเป็นหลักยึดของกลุ่มนี้ก็ย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพสังคม นโยบายที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับบริบทภาพ (priority) ที่นักปฏิบัตินิยมกำหนดคือการกระทำเป็นอย่างไร และต้องคอยปรับปรุงแก้ไขสมมติฐานจากข้อมูลที่รวบรวมมา องค์ประกอบทางด้านภูมิศาสตร์ปฏิบัตินิยมจึงมีดังนี้

- 1) พื้นที่เชิงภูมิศาสตร์ประกอบด้วยความรู้และข้อบกพร่อง
- 2) พื้นที่เชิงภูมิศาสตร์เปลี่ยนแปลงได้เมื่อความรู้เปลี่ยน วิธีวัดทดสอบเปลี่ยน
- 3) พื้นที่เชิงภูมิศาสตร์เป็นการแสดงออกของมนุษย์ตามกาลเวลา
- 4) พื้นที่มีโครงสร้างสามารถปรับปรุงได้จากการแก้ไขปัญหาของมนุษย์
- 5) ความจริงในพื้นที่คือประสบการณ์ของมนุษย์
- 6) กฎเกณฑ์ทางพื้นที่มีประโยชน์ต่อการสร้างสมมติฐาน
- 7) ภูมิศาสตร์ประยุกต์ต้องศึกษาปัญหาในพื้นที่เชิงประยุกต์

ภูมิศาสตร์มนุษย์ในระดับมหาวิทยาลัยจึงต้องล่าเอียงไปทางด้านการศึกษาฝึกฝนวิชาชีพแทนที่จะอบรมสั่งสอนกัน และความล่าเอียงเช่นนี้ได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพราะสังคมต้องการบัณฑิตใหม่ในลักษณะนั้น ต้องการในลักษณะที่เน้นเทคโนโลยี และละเลยความรู้ด้านระบบ ภูมิศาสตร์มนุษย์แบบเดิมซึ่งไม่มีรอยต่อตรง ๆ กับสายงานอาชีพจำเป็นต้องปรับตัวไปตามแนวความคิดปฏิบัตินิยมเพื่อการอยู่รอดของตัวเองและการต้อนรับของสังคมในเวลาเดียวกัน ภูมิศาสตร์มนุษย์ประสบปัญหาในการจัดหลักสูตร

การกำหนดวัตถุประสงค์ของวิชาหรือส่งเสริมฐานะของวิชา แต่ก่อนมาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทั่วไป ครั้นมีการสอนกันในระดับมหาวิทยาลัยก็เน้นการวิจัยค้นคว้ามากขึ้น การส่งเสริมวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ต้องหันไปศึกษาเนื้อหาอันเป็นระบบโดยละทิ้งการเรียนแบบภูมิภาค มาถึงระยะนี้สภาพการปรับตัวใหม่ก็เกิดขึ้นอีกเพราะถือว่าอาชีพสำคัญกว่าอื่นใดหมด การอบรมศึกษาภูมิศาสตร์มนุษย์ภายใต้ความเชื่อแบบปฏิบัตินิยม จึงหนักไปทางฝึกฝนอบรมมากกว่าให้การศึกษา นักภูมิศาสตร์ปฏิบัตินิยมไม่เพียงแต่ล่าเหยี่ยวไปทางด้านทักษะเท่านั้น แต่รวมไปถึงการละเลยเนื้อหาอันเป็นระบบของภูมิศาสตร์เดิม และพื้นที่อันเป็นจุดยืนของสาขาภูมิศาสตร์ที่เคยสอนกันมาอีกด้วย (Johnston, 1986)

ภูมิศาสตร์มนุษย์จะ何去何ต

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาอันยาวนานและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ภูมิศาสตร์มนุษย์ตกอยู่ในห้วงของความเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงทั้งในด้านแนวความคิด วัตถุประสงค์ เนื้อหา วิธีการ และอื่น ๆ ถ้าความเปลี่ยนแปลงคือดัชนีของความก้าวหน้า อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มภูมิศาสตร์มนุษย์ได้ก้าวหน้าไปมากกว่ากลุ่มภูมิศาสตร์กายภาพจนเกือบจะแทนสาขาภูมิศาสตร์ไปเสียด้วยซ้ำไป ในแง่ปรัชญาสาขาวิชาได้ยึดเอาปัญหาพื้นที่เป็นกรอบและขอบเขตของการวิจัยศึกษาเป็นเนื้อหาของสาขาวิชา สิ่งที่เปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือวิธีการและเทคนิคที่เข้ามาสู่สาขาวิชาซึ่งมีมาก ตั้งแต่เทคนิคเดิมคือแผนที่จนถึงของใหม่ ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ โทรสัมผัสและระบบข้อมูลทางภูมิศาสตร์ วิธีการและเทคนิคใหม่ ๆ ได้นำรายวิชาใหม่ ๆ เข้ามาสู่สาขามากมายด้วยกัน วิธีการและเทคนิคใหม่เหล่านี้ได้วางรากฐานอยู่บน *ism* ใหม่ ๆ ในหมู่นักภูมิศาสตร์ที่มีความคิดความเชื่ออย่างอิสระเสรี มวลรวมของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถ้าพิจารณาอย่างผิวเผินอาจหมายถึงความยุ่งเหยิงไร้ระเบียบในสาขาวิชา แต่ถ้าไตร่ตรองดูอย่างละเอียดจะเห็นว่าเป็นผลกำลังใหม่ของสาขาวิชาที่มีความหลากหลาย ทั้งด้านกระแสหลัก วิธีการ และเนื้อหา แต่ขอบเขตของวิชายังคิดตรึงอยู่กับพื้นที่มิได้เอนเอียงไปทางอื่น ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจเป็นเครื่องชี้ว่าสาขาภูมิศาสตร์เข้าสู่ภาวะเจริญสุดขีดสาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์ก็เป็นได้

ปัจจุบันภูมิศาสตร์มนุษย์ได้เชื่อมโยงกระแสหลัก 3 อย่าง คือ ปฏิฐานนิยม มนุษย์นิยม และโครงสร้างนิยม เข้าด้วยกันเพื่อใช้ดำเนินการวิจัยภายในกรอบความเชื่อของแต่ละกลุ่มซึ่งทุกกลุ่มมีแกนกลางที่กำหนดแนวทางการวิจัย รอบ ๆ แกนกลางเปรียบเสมือนแนวป้องกันรอบ ๆ จากกลุ่มนักวิจัยรายย่อย รอบ ๆ กลุ่มนักวิจัยเหล่านี้เองที่นักวิจัยปฏิบัติงานอยู่และเสนอผลงานต่อสังคม อาจกล่าวได้อย่างภาคภูมิใจว่าภูมิศาสตร์มนุษย์เป็นกลุ่มวิชาที่เต็มไปด้วยประพจน์ (discourse) แบบต่าง ๆ ไม่มีประพจน์ใดที่จะครอบคลุมองค์กร สถาบัน หรือสมาคมวิชาชีพต่าง ๆ ได้หมด ความเป็นพหุนิยมนี้เองเป็นคุณสมบัติของภูมิศาสตร์มนุษย์ในปัจจุบัน สำหรับนักภูมิศาสตร์บางกลุ่มอาจมองเห็นตรงกันข้ามก็ได้ นั่นคือ ภูมิศาสตร์น่าจะศึกษาทักษะเกี่ยวกับโลกเพียงอย่างเดียวก็พอแล้ว แต่สำหรับนักภูมิศาสตร์มนุษย์ส่วนใหญ่แล้วความหลากหลายในเรื่องแนวความคิดนับเป็นสิ่งจรรโลงความเจริญของกลุ่มวิชาเพื่อให้ก้าวหน้าทันสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนั่นเอง

Ron Johnston
University of Sheffield
1941-

หนังสืออ้างอิง

- จักรชัย พงศ์ประยูร, 2527. **แนวความคิดทางภูมิศาสตร์**. ไทยวัฒนาพานิช. กทม.
- Chisholm, Michael, 1975. **Human Geography**. Evolution or Revolution? England, Penguin books.
- Dickinson and Howarth, 1939. **The Making of Geography**. Westport, Conn : Greenwood Press, Publishers.
- Goodall, Brian, 1987. **Dictionary of Human Geography**. Middlesex, England : The Penguin Book.
- Gould, Peter, 1985. **The Geographer at work**. London : Routledge and Kegan Paul.
- Hagerstrand, Torsten, 1973. "The Domain of Human Geography," in **Directions in Geography** edited by R.J. Chorley, London : Methuen and Co.
- Haggett, Peter, 1965. **Locational Analysis in Human Geography**. London : Edward Arnold.
- Harvey, D. 1984. "On the History and Present Condition of Geography : an Historical Materialist Manifesto," **Professional Geographer**, 36, 1-10
- Harvey, Milton E., and Holly, Brian P., 1981. (eds.) **Themes in Geographic Thought**. London : Croom Helm.
- Johnston, R.J. 1983. (2nd. edition) **Geography and Geographers**, London : Edward Arnold.
1985. (ed.) **The Future of Geography**. London : Methuen.
1986. **On Human Geography**. Oxford : Basil Blackwell.
- Kariel and Kariel, 1972. **Explorations in Social Geography**. Reading, Mass. Addison-Wesley Publishing Co.
- Kuhn, Thomas 1962. **The Structure of Scientific Revolution**. Chicago, Illinois : University of Chicago Press.
- Morrill, Richard. 1970. **The Spatial Organization of Society**. California ; Duxbury Press.
- Muller-Wille, CF, 1978, "The Forgotten Heritage : Christaller's Antecedents," in **The Nature of Change in Geographical Ideas**. edited by B.I.L. Berry. Dekalb : Northern Illinois University Press.
- Peet, Richard, 1977. **Radical Geography**. London : Methuen Co. Ltd.
- Relph, Edward C. 1981. "Phenomenology," **Themes in Geographic Thought**. edited by Milton E. Harvey and Brian P. Holly. London : Croom Helm.
- Sauer, Carl, 1925. "Morphology of Landscape" in **Introduction to Geography** : Selected Readings edited by Dohrs and Sommers, New York, Thomas Croell Company.
- Smith, D.M. 1977. **Human Geography. A Welfare Approach**, London : Edward Arnold.
- Stoddart, D.R. 1986. **On Geography**. Oxford : Basil Blackwell